

МЕТОДИЧНИЙ БЮЛЕТЕНЬ

ГРУДЕНЬ 2015

**Захист прав дитини
в Україні**

Розміщені у цьому бюлетені матеріали допоможуть класним керівникам при проведенні годин спілкування, виховних заходів, батьківських зборів.

Зміст

Нормативно-правові документи з питань захисту прав дитини	2
Право дитини на сім'ю	5
Право на освіту	7
ЮНІСЕФ - дитячий фонд ООН	10
Дискримінація прав дитини	11
Засоби масової інформації та права дітей	13
Куди звернутись?	15
Корисні адреси	16
Українські організації	16
Спрощений варіант Конвенції ООН про права дитини	17
Українські народні приказки	21
Афоризми та вислови, народні прислів'я про права дитини	21
Вислови видатних людей про дітей	22
Права та свободи людини і громадянина спілкування для учнів 9-10 класів) Лозинська Лариса Вікторівна, класний керівник 9 класу, учитель історії і правознавства	23
Список використаних джерел	28

Нормативно-правові документи з питань захисту прав ДИТИНИ

---

*Давайте менше говорити про обов'язки дітей,
а більше про їхні права.
(Ж.-Ж. Руссо).*

Для того, щоб ми вміли збудувати щасливе майбутнє, ми повинні знати змалечку, що всі народи і всі люди рівні між собою й мають однакові права на нашій Землі.

Дитину жодним чином не можна прирівнювати до дорослої людини, у тому числі й у правових аспектах. Дитина має бути забезпечена особливими правами, особливим захистом, які мають часовий вимір і спеціальне призначення. Дитина, як і кожна людська істота, від народження має права людини. Але вона повинна мати ще й додаткові, особливі права. Це обумовлено її фізичною, розумовою, моральною та духовною незрілістю. І для того, щоб дитина стала зрілою людиною у всіх відношеннях, їй необхідно мати певні спеціальні, додаткові можливості. Отже, **права дитини** – це певні спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування і досягнення зрілості. Особливі права дитини – це «права росту», зумовлені її фізичною, розумовою, духовною незрілістю. Вони – особливий зріз у загальному контексті прав людини.

Зміни в суспільстві не можуть статися тільки внаслідок фактичних політичних кроків. Суспільство змінюється зсередини, а надійні зміни гарантовані тільки за участі молоді – активної, гідної, небайдужої.

Зараз проблема дитинства є найголовнішою проблемою в усьому світі, бо діти – наше майбутнє.

Знаючи свої права з дитинства, людина зможе плідно й ефективно брати участь у розбудові правового суспільства нашої держави.

На початку 20-го століття права дитини розглядались, в основному як заходи захисту від рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми, проституції неповнолітніх, повної влади батьків, економічної експлуатації. У зв'язку з цим Ліга Націй (прообраз ООН) у 1924 році прийняла Женевську декларацію прав дитини.

Після другої Світової Війни ООН (після створення у 1945 році) прийняла у 1948 році Загальну декларацію прав людини, в якій зазначалося, що діти повинні бути об'єктом особливого нагляду і допомоги.

Нарешті у 1959 році ООН прийняла Декларацію прав дитини. Декларація прав дитини 1959 року мала 10 коротких декларативних статей, програмних положень, які закликали батьків, окремих осіб, державні органи, місцеву владу й уряд визнати викладені в ній права свободи й дотримуватися їх. Це були 10 соціальних й правових принципів, які значно вплинули на політику і справи уряду і людей в усьому світі.

Однак декларація (лат. Declaratio - проголошення) не зобов'язує, не має певної обов'язкової сили, це лише рекомендація. Нові часи, погіршення становища дітей потребували більш конкретних законів і заходів, міжнародних договорів щодо захисту і забезпечення прав дитини.

У 1979-1989 розробляється Конвенція ООН про права дитини. **20 листопада 1989 року Конвенція була прийнята** резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН та набула чинності 2 вересня 1990 року. 26 січня 1990 року, в день відкриття її для підписання, її підписала 61 країна.

Конвенція ратифікована Постановою Верховної Ради України №789XII (78912) від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року.

Конвенція – документ високого міжнародного рівня, який має велику обов'язкову силу для тих держав, які його ратифікували.

Норми цієї конвенції діють як складова національного законодавства України з 27 вересня 1991 року, тобто з часу її ратифікації Україною.

Ратифікація Конвенції означає, що уряди беруть на себе зобов'язання забезпечити дитині зростання у безпечних та сприятливих умовах, маючи доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я, а також високий рівень життя.

Конвенція містить повний перелік прав дитини: на життя, на ім'я, на набуття громадянства, на піклування з боку батьків, на збереження своєї індивідуальності, право бути заслуханою у ході будь-якого розгляду, що стосується дитини; право на свободу совісті та релігії; право на особисте та сімейне життя; недоторканість житла; таємницю кореспонденції; право користуватися найдосконалішими послугами системи охорони здоров'я; благами соціального забезпечення; на рівень життя, необхідний для її розвитку; на освіту; на відпочинок; на особливий захист: від викрадень та продажу, від фізичних форм експлуатації, фізичного та психічного насильства, участі у військових діях; право на вжиття державою всіх необхідних заходів щодо сприяння фізичному та психічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка стала жертвою зловживань або злочину.

Права, викладені в Конвенції, умовно можна поділити на три частини:

1. Забезпечення: право володіти певними речами, отримувати певні послуги та мати доступ до того й того (мова йде про ім'я та громадянство, медичний догляд, освіту, відпочинок та ігри, опікування інвалідами, сиротами та біженцями);

2. **Захист:** право бути захищеним від дій, що завдають шкоди дитині (наприклад, від розлучення з батьками, залучення до воєнних дій, комерційної, економічної чи сексуальної експлуатації, фізичного чи психічного знущання тощо);

3. **Участь:** дитина має право бути почутою, коли приймаються рішення, що стосуються її життя. Підростаючи, дитина повинна мати дедалі більше можливостей брати участь у житті суспільства, готуватися до самостійного життя, користуватися правами свободи думки та слова, вибору культури, релігії та мови.

У різних державах і регіонах світу Конвенція ООН про права дитини виконується по-різному із врахуванням особливостей та менталітету кожної держави, але об'єднує усі держави по відношенню до дітей, їх поваги, прав та інтересів, турботи і любові.

Право дитини на сім'ю

---

*Кожна сім'я - це частина держави
(Аристотель)*

Сім'я є і залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дитини, її матеріального забезпечення і несе відповідальність за створення належних умов для цього. Вона має виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження і передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням. У першу чергу сім'я повинна залучати дітей до освіти, культури і прищеплювати загальнолюдські норми суспільного життя. Основними методами збереження та зміцнення здоров'я в умовах сім'ї має стати профілактика захворювань та дотримання певних гігієнічних правил у повсякденному житті, оптимальна фізична активність, загартування організму, повноцінне харчування, запобігання шкідливим явищам – курінню, алкоголізму тощо.

Усі державні та суспільні інституції мають підтримувати зусилля батьків або осіб, які їх замінюють, спрямовані на забезпечення відповідних умов для виховання, освіти, розвитку здорової дитини.

Найважливішою умовою для розвитку дитини є її виховання в сім'ї. Це очевидно, тому не випадково, що Конвенція ООН про права дитини 1989 року містить перелік норм, які повинні забезпечувати захист сім'ї.

Дитина з самого народження має право знати своїх батьків та користуватися їх піклуванням (стаття 7). Право дитини на піклування з боку батьків може бути реалізоване лише за умови добровільного і належного виконання батьками своїх обов'язків. Суд, наприклад, може позбавити батьківських прав батька або матір, стягнути з них аліменти, засудити їх за ухилення від сплати, але примусити батьків піклуватися про своїх дітей неможливо. До батьківства і материнства треба готувати з раннього віку, насамперед, на прикладі власних батьків, їх ставлення до дитини та виконанні батьківських обов'язків взагалі.

У Конвенції ООН про права дитини проголошується, що дитина не буде розлучена з батьками всупереч їх бажанню, крім випадків, які передбачені законом.

У Конвенції йдеться також про визнання місця проживання дитини. Якщо батьки не можуть домовитися про це, суд вирішує, з ким залишається дитина.

Частіше дитина залишається з матір'ю, але за законом жоден з батьків не має наперед визначених переваг.

Стаття 10 Конвенції ООН про права дитини про принцип нерозлучення з батьками передбачає, що дитина має право підтримувати контакти зі своїми батьками у випадку розлучення з ними. Коли таке розлучення спричинене

затриманням, ув'язненням чи смертю когось із батьків, держава повинна надати дитині чи батькам інформацію щодо місця перебування відсутнього члена сім'ї.

Батьки повинні спільно вирішувати питання виховання дітей. Коли батьки проживають окремо, то той із батьків, що проживає з дитиною, не повинен чинити перешкод для спілкування з дитиною іншого з батьків. Якщо батьки не можуть дійти згоди з цього питання, то слід звернутися до органів опіки і піклування, а далі до суду.

Батьки також мають право вимагати повернення своєї дитини від будь-якої особи, яка утримує цю дитину у себе не на підставі закону чи рішення суду.

У випадку, коли дитина тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, вона має право на особливий захист і допомогу держави, як це передбачено у статті 20 Конвенції. А стаття 21 Конвенції про права дитини проголошує вимоги, на яких має базуватися законодавство щодо факту усиновлення та процедури його здійснення.

Держава, в свою чергу, повинна надавати допомогу багатодітним сім'ям для забезпечення дитини харчуванням, одягом та житлом (стаття 27).

Цей обов'язок Україна прагне виконувати, про що свідчить прийнятий закон «Про державну допомогу сім'ям з дітьми».

За життя батьків діти не мають права на їх майно, так само, як і батьки не мають право на майно дітей.

Отже, коли батьки розпоряджаються належним їм майном, згоди дітей їм не потрібно. Якщо діти мають власне майно, закон визначає обмеження у розпорядженні ним: майном дитини до 15 років розпоряджаються її батьки без її згоди. Така дитина може укласти лише дрібні побутові угоди.

Виняток становлять банківські вклади. Якщо неповнолітній до 15 років сам вніс вклад в банк на своє ім'я, він має право самотійно розпоряджатись ним. Якщо ж вклад на ім'я дитини внесла інша особа, то цим вкладом розпоряджаються батьки.

З моменту досягнення дитиною 15 років обсяг її майнових прав збільшується. На власний розсуд, крім дрібних побутових угод та розпорядження банківським вкладом, внесеним на її ім'я, вона може також розпорядитись своєю стипендією, зарплатою, своїми авторськими, винахідницькими правами. Угоди, що виходять за межі дрібних побутових, такі діти укладають за наявності згоди їх батьків.

Батьки управляють майном дітей лише до досягнення останніми 18-років, або до моменту їх одруження, бо з цього часу вони можуть самотійно вчиняти усі дії, пов'язані з майном.

У батьків і дітей може бути спільна власність.

Неповнолітні діти, які мають самотійний заробіток, можуть надавати батькам матеріальну допомогу, але це лише їх моральне зобов'язання. Закон зобов'язує надавати таку допомогу непрацездатним і нужденним батькам лише з досягненням дитиною 18 років, але не раніше.

Якщо стосунки батьків і дітей побудовані на любові, повазі, дотриманні взаємних прав і виконання обов'язків, вони не ускладнюються конфліктами. Іноді, на жаль, буває навпаки, і тоді люди звертаються по допомогу до закону.

Проблеми сімейного життя, стосунки між батьками і дітьми є дуже складними. У літературі їх часто називають «вічними питаннями» і присвячують їм романи, п'єси, повісті. Ці відносини впливають на характер, погляди і життєву позицію людини, що росте, допомагають їй стати гармонійною і цілісною або перешкоджають її розвитку. Відносини між батьками і дітьми, що складаються між ними в дитинстві, люди проносять потім через усе життя.

Найкращим шляхом життя сім'ї безумовно є порозуміння, повага, свідоме дотримання всіма її членами правових і моральних норм по відношенню одне до одного. У такій сім'ї і діти, і батьки будуть щасливими, збережуть вдячність і готовність допомагати один одному до глибокої старості й у будь-яких ситуаціях життя.

Право на освіту

Освіта відіграє в житті людини дуже важливу роль. Завдяки їй у людини формується характер, погляд на життя, суспільні інтереси й власні принципи. Освіта – своєрідний моральний ґрунт кожної людини.

Права дитини якнайкраще можна зрозуміти тоді, коли їх пізнають у дії. Щоденне шкільне життя дає певний досвід і може підсилити формальне вивчення таких абстрактних понять, як свобода, право, толерантність, справедливість і правда.

Однак навчальні заклади часто не заохочують, а знеохочують до пізнання прав людини. В них нерідко стикаємось із зарозумілістю і упередженням, які зводять нанівець права окремих осіб. Наприклад, якщо учням дозволяється називати образливими прізвиськами своїх ровесників, які належать до релігійних груп чи етнічних меншин, і це минає безкарно, то це привчає учнів до думки, що нетолерантність допустима. Тому важливо змінити таку ситуацію, якщо ми хочемо, щоб навчання прав дитини досягло мети.

Шкільна освіта, навчання взагалі – це окрема сфера суспільно-правових відносин, які регулюються спеціальними нормативними актами: статтями Конституції України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Статутом школи та будь-якого відповідного навчального закладу тощо.

Розвиток дитини забезпечується здійсненням її права на освіту. Це право проголошено у Загальній декларації прав людини, у Міжнародному пакті про

громадянські та політичні права, в Конвенції про права дитини. В Конвенції про права дитини йдеться не тільки про шкільну освіту. Питання розглядається значно ширше: мається на увазі доступ дитини до засобів масової інформації загалом, у тому числі – до дитячих (стаття 17).

Українська держава намагається забезпечити доступність освіти. Це означає, що навчатись може кожний. Навчальні заклади є практично у всіх населених пунктах, до них приймають всіх, хто живе в Україні – незалежно від соціального і майнового стану, етнічного походження, національності, раси, віросповідання, стану здоров'я.

Доступність забезпечується також створенням умов для вибору профілю навчання відповідно до інтересів і здібностей дитини, різними формами навчання: денною, вечірньою, заочною, екстернатом.

Мінімальні вимоги Конвенції про права дитини у цьому плані зводяться до запровадження обов'язкової і безплатної початкової освіти. На реалізацію її положень був спрямований Закон України «Про освіту». Усі ступені шкільного навчання безплатні, Конституція України 1996 року значно розширила право дітей на освіту. Згідно зі статтею 53 Конституції повна загальна освіта обов'язкова. Держава гарантує її доступність і безоплатність.

Так, державою проголошена безкоштовна освіта, що забезпечується розгалуженою мережею державних закладів освіти. Разом з тим, останнім часом все більшого поширення набувають навчальні заклади, засновані на приватній та комунальній власності, а також в державних закладах частина студентів навчається на платній основі. Але суспільство навіть не замислюється, що це є дискримінацією прав дитини, порушенням закону та Конвенції про права дитини.

Важко переоцінити пункт 2 статті 28 Конвенції ООН про права дитини, що приписує забезпечувати шкільну дисципліну лише методами, які не порушують принципу поваги до людської гідності дитини. Таким чином, держава має підтримувати шкільну дисципліну, але методами, які не принижують гідність дитини.

Законом України «Про освіту» та іншими законами та нормативними документами встановлюються права та обов'язки учнів та вчителів. Дотримуючись їх, можна досягти врегулювання частих конфліктів між цими сторонами та дотримання і контролю закону з обох сторін.

Із статті 51 -

Права учнів:

- право обирати профіль навчання, індивідуальні програми, позакласні заняття; вносити пропозиції з питань організації та умов навчально-виховного процесу, відпочинку, побуту учнів;
- користуватися навчальною, виробничою, культурною, спортивною, побутовою, оздоровчою базою навчального закладу;
- на захист від будь-яких форм фізичного та психічного насильства;

- оскаржити у разі незгоди четвертну, річну, підсумкову оцінку до ради освітнього закладу у місячний термін і скласти екзамени з відповідного предмета;
- участь у юнацьких та молодіжних організаціях;
- брати участь у науково-дослідній, конструкторській, експериментальній чи інших видах науково-практичної діяльності: конференціях, олімпіадах, конкурсах, виставах;
- особисто або через своїх представників брати участь у громадському самоврядуванні навчального закладу.

Обов'язки учнів:

- дотримуватись законодавства, моральних та етичних норм;
- систематично і глибоко оволодіти знаннями, підвищувати загальнокультурний рівень;
- дотримуватися правил внутрішнього розпорядку, підтримувати навчальну дисципліну;
- бережливо ставитись до майна закладу освіти;
- дбати про власну гігієну та охайний зовнішній вигляд.

Права вчителів:

Вчителі мають право на:

- повагу та захист професійної честі та гідності;
- вільний вибір форм, методів та засобів навчання, виявлення педагогічної ініціативи;
- участь в обговоренні та вирішенні питань організації навчального процесу; в роботі органів громадського самоврядування закладу;
- підвищення кваліфікації, перепідготовку, вільний вибір змісту програм, форм навчання та установ, які здійснюють підвищення кваліфікації і перепідготовку.

Обов'язки вчителів:

Вчителі зобов'язані:

- виконувати статут закладу освіти, забезпечувати умови для освоєння учнями програм на рівня обов'язкових державних вимог, сприяти розвиткові здібностей учнів;
- дотримуватися педагогічної етики, моралі, поважати гідність учнів, дотримуватись положень Конвенції ООН про права дитини;
- дотримуватись правил і режиму внутрішнього трудового розпорядку;
- захищати учнів від будь-яких форм фізичного або психічного насильства;
- постійно підвищувати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, кваліфікацію;
- виконувати рішення органів громадського самоврядування закладу освіти та адміністрації.

Чи повністю реалізоване право на освіту в нашій країні? Зараз з'явилося чимало комерційних навчальних закладів. Це, звичайно, добре, що діти можуть

одержати глибші знання, ніж у звичайних школах. Але багато дітей з малозабезпечених сімей не можуть навчатися там, де б вони бажали, оскільки батьки не мають змоги заплатити за навчання.

Що ж стосується вищої освіти... В Конвенції, Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права, Конвенції про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти та інших міжнародних документах наголошується, що вища освіта має бути однаково доступною для всіх відповідно до здібностей кожного. Останнім часом в Україні стала широко розповсюджена комерційна форма навчання, що зробило недоступним навчання на престижних факультетах в вузах для деяких верств населення. Але ж чим вищий інтелектуальний потенціал країни, тим більш розвиненою буде ця країна. Освіта дає змогу набути нову освіту і забезпечити соціальний захист, зменшити безробіття. Держава має бути зацікавлена в високій освіченості своїх громадян. В останні десятиріччя в країнах Європи стали приділяти дуже багато уваги розвитку вищої освіти.

Держава має стежити за тим, щоб освіта забезпечувала розвиток особистості, талантів і здібностей дитини у якнайповнішому обсязі, виховання поваги до прав та свобод людини, поваги до батьків, культурної самобутності, мови, національних цінностей країни, у якій проживає дитина, країни походження дитини, підготовку до свідомого життя у вільному суспільстві.

ЮНІСЕФ - дитячий фонд ООН

З часу утворення Організації Об'єднаних Націй (1945) об'єктом її особливої турботи і допомоги завжди були діти, їх благополуччя і права. Одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняте Генеральною Асамблеєю ООН в 1946 році, про утворення Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) як одного з органів ООН для надання допомоги дітям в Європі після Другої світової війни. Коли в 1950 році термін повноважень фонду фактично закінчився, за проханням країн Азії, Африки, Латинської Америки, Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про включення ЮНІСЕФ в систему Організації Об'єднаних Націй як постійно діючу структуру, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються. Із назви були виключені слова «міжнародний» і «надзвичайний», однак відома на той вже час абревіатура „ЮНІСЕФ” збереглась.

З плином часу, не дивлячись на певні досягнення окремих країн в забезпеченні більш благополучного стану дітей, місія ЮНІСЕФ не зазнала змін: діяти в інтересах дітей і залежності від їх потреб і без будь-якої дискримінації. При цьому важливо відзначити, що до цього часу ЮНІСЕФ є головним механізмом міжнародної допомоги дітям, які перебувають у важких умовах. Значимість ролі ЮНІСЕФ як провідника інтересів міжнародного співтовариства по впровадженню в усіх країнах

світу положень Конвенції ООН про права дитини в широкій пропаганді необхідності захисту прав і охорони законних інтересів неповнолітніх дітей і мобілізації ресурсів на покращення їх становища.

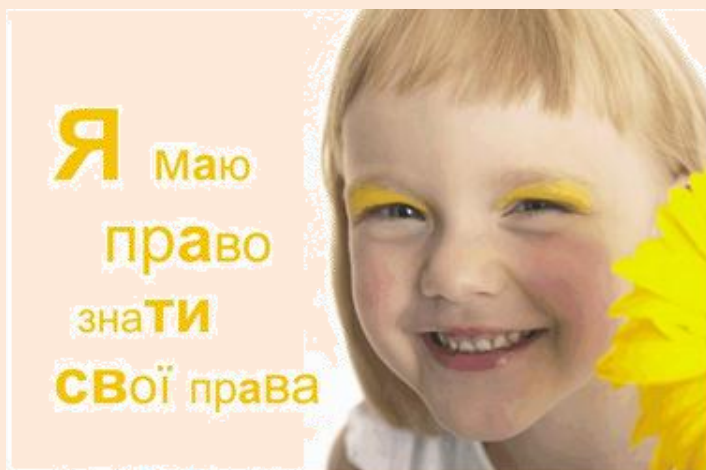
Права людини є природною приналежністю, невід'ємною властивістю кожного члена суспільства з самого моменту його народження. Саме завдяки здійсненню прав і свобод проявляється унікальність особистості, розкриваються творчі здібності і можливості кожної людини, що вирішальним чином відбивається на розвитку суспільства в цілому.

Не випадково Загальна декларація прав людини починається зі слів про те, що основою свободи, справедливості і загального миру є визнання рівної гідності, властивої всім членам людської сім'ї, а також їх рівних і невід'ємних прав. Права людини – це одна з найсвятіших й найдорожчих людських цінностей, тому треба їх шанувати і дотримуватись, вміти відстоювати і поважати.

Майбутнє кожної людини і людства в цілому потенційно залежить від підростаючого покоління, тому забезпечення прав дітей та їх правовий захист безумовно є основним завданням сучасності, у вирішенні якої має бути зацікавленим все світове співтовариство.

Як доказ того, що одним із найважливіших досягнень і результатів дій міжнародної системи захисту прав людини є не тільки визнання міжнародним співтовариством факту, що дитина, через її фізичну і розумову незрілість, потребує спеціальної охорони і турботи, включаючи відповідний правовий захист, як до, так і після народження”, але і визнання дітей самостійними суб'єктами.

Дискримінація прав дитини

Більшість населення України і уявлення не має про особисті права дітей, Конвенцію ООН про права дитини, інші міжнародні документи цієї спеціалізації, тому дуже легко порушити права дітей, бо історично склалося, що ці права завжди порушувались, до дітей не ставилися як до самостійної особистості. На жаль, дуже багато дорослих не вважають за потрібне і зараз визнавати ці права, бо бояться

великої відповідальності, а також звикли до старих канонів виховання.

Дуже часто вони і не замислюються, що своїми вчинками дискримінують права дитини, тому і дітям і дорослим буде корисним знати, в яких випадках права дитини порушуються, здійснено насилля, які види насилля бувають тощо.

Над дитиною здійснено насилля, якщо:

- їй нанесли побої;

- її здоров'ю завдали шкоди;
- порушили її статеву недоторканість й статеву свободу.

Дитину залякували, якщо:

- їй вселяли страх за допомогою дій, жестів, поглядів;
- використовували для залякування свій зріст, вік;
- на неї кричали;
- їй загрожували насиллям по відношенню до інших (батькам дитини, друзям, тваринам та ін.).

До жорстокого ставлення також відноситься використання при цьому громадських інститутів:

- релігійних організацій;
- судів;
- міліції;
- школи;
- спецшколи для дітей;
- притулків і т.д.

Над дитиною здійснюють насилля, якщо використовують для цього ізоляцію: контролюють її доступ до спілкування з однолітками, дорослими, братами і сестрами, бабусею і дідусем.

Над дитиною також здійснюють емоційне насилля, якщо:

- її принижують, використовують образливі прізвиська;
- її використовують як довірену особу;
- при спілкуванні з дитиною виявляється непослідовність;
- дитину соромлять;
- дитину використовують як засіб передачі інформації одному з батьків.

Над дитиною здійснено економічне насилля, якщо:

- не задовольняються її основні потреби;
- контролюється її поведінка за допомогою грошей;
- дорослими розтрачуються сімейні гроші;
- дитина використовується як засіб економічного торгу при розлученні батьків.

До дитини ставляться жорстоко, якщо використовують погрози:

- погрози кинути її;
- погрози самогубства;
- погрози нанесення фізичної шкоди собі або родичам.

До дитини дорослі ставляться жорстоко, якщо використовують при цьому свої привілеї:

- обходяться з дитиною як з підлеглим чи слугою;
- відмовляються інформувати дитину про рішення, які відносяться безпосередньо до неї, її долі (про відвідини її батьками, опікунами, тощо);
- дитину перебивають під час розмови.

Можливо, так дорослі зрозуміють усю повноту своєї відповідальності, переглянувши своє ставлення до дітей, а діти зможуть відстоювати свої права та належно оцінять вчинки своїх батьків.

Засоби масової інформації та права дітей

Журналісти – це голос, вуха та голос громадськості. Як захисники прав людини вони спрямовують увагу до порушень у цій галузі та заохочують уряди й інші організації до змін, що поліпшили б життя людей, інколи роблячи це з неабияким ризиком для власного життя. Журналісти, фоторепортери та автори програм нерідко показують тяжке становище дітей, які потрапили в ситуації, що піддаються контролю з їхнього боку, або яких розбещують чи експлуатують дорослі. Проте для працівників ЗМІ не менш важливо брати до уваги «дитячу перспективу» в більш традиційних випусках новин. Гарний критерій для оцінювання змін у законодавстві чи фінансовій політиці – подивитися, наскільки виграють чи програють діти в результаті цих змін.

Насамперед, дітей слід поважати як особистості, хоч вони можуть бути залежними, довірливими, піддаватися експлуатації або зловживанням. Але слід пам'ятати, що згідно з статтею 17 Конвенції ООН про права дитини «дитина має право на доступ до інформації з різноманітних джерел; слід заохочувати засоби масової інформації приділяти особливу увагу меншинам, також захистові дитини від шкідливих для неї матеріалів».

Те, як ЗМІ зображують або навіть не помічають дітей, може вплинути на рішення, що приймають заради них, та на те, як дивиться на них суспільство.

Всі журналісти та працівники ЗМІ зобов'язані дотримуватися якнайвищих етичних та професійних норм і мають сприяти у своїй галузі якомога ширшому розповсюдженню інформації щодо Міжнародної Конвенції про права дитини та її наслідки для проведення незалежної журналістської роботи.

ЗМІ повинні розглядати порушення прав дітей та питання, пов'язані з безпекою дітей, їхнім правом на особисте життя, захищеністю, освітою, здоров'ям й соціальним благополуччям, а також всіма формами експлуатації, як важливі проблеми для вивчення та громадського обговорення. Діти мають повне право на особисте життя, за винятком тих моментів, які чітко зазначені в ще одному важливому нормативному документі. Це Проект Основних положень та принципів Міжнародної федерації журналістів щодо висвітлення проблем, які торкаються дітей, прийнятий 2 травня 1998 року в місті Ресіфі, у Бразилії.

Одним з найважливіших принципів Міжнародної федерації журналістів є принцип, згідно з яким журналістська діяльність, що торкається життя та благополуччя дітей, завжди має здійснюватися з урахуванням вразливого становища дітей.

Журналісти та організації ЗМІ мають прагнути до дотримання найвищих форм етичної поведінки при висвітленні проблем, пов'язаних з дітьми.

Журналісти повинні:

- домагатися найвищого рівня щодо точності і чутливості під час створення матеріалів, пов'язаних з дітьми;
- уникати використання у своїх передачах або публікаціях зображень, що несуть шкідливу для дітей інформацію;
- уникати використання стереотипів та сенсаційного подання матеріалів, які стосуються дітей, з метою привернути до них увагу;
- ретельно обмірковувати наслідки оприлюднення будь-яких матеріалів, що стосуються дітей, та зводити до мінімуму можливу шкоду для дітей;
- стерегтися візуальної або будь-якої іншої ідентифікації дітей, за винятком тих випадків, коли це необхідно в громадських інтересах;
- надавати дітям, в міру можливого, право доступу до ЗМІ з метою висловлення своїх власних думок без будь-яких підштовхувань;
- забезпечити незалежну інформацію, що надходить від дітей, і вжити особливих заходів для забезпечення проведення перевірки у такий спосіб, щоб не поставити дітей-інформаторів під загрозу;
- уникати використання сексуалізованих образів дітей;
- вживати справедливі методи отримання фотографій дітей за їх згодою та згодою їх батьків чи опікунів;
- не платити дітям чи їх батькам за надані матеріали.

Журналісти повинні піддавати критичному аналізу доповіді, що подає Уряд, та твердження Уряду щодо виконання Конвенції ООН про права дитини в їхніх країнах.

ЗМІ не повинні розглядати та висвітлювати становище дітей лише у вигляді окремих подій, вони мають постійно висвітлювати процеси, які можуть призвести або ведуть до цих подій.

Куди звернутись?

У нашому законодавстві говориться, що держава захищає права дитини, дотримується Конвенції і контролює її дотримання. Але це все в ідеалі. Не існує ще в Україні такої організації, яка б дійсно постійно, системно захищала права дитини, відстоювала їх, контролювала дотримання Конвенції ООН про права дитини.

Так, існують, звичайно, служби у справах неповнолітніх, різні організації та органи, фонди та служби, але всі вони не несуть тієї лепти, яку б хотілося бачити. Багато зараз у засобах масової інформації друкують телефонів довіри, адреси різних організацій, але постійної, державної, керованої вищими органами організації, яка б насамперед захищала права дитини, немає.

Нащо ж тоді було приймати і ратифікувати Конвенцію ООН про права дитини, якщо діти не знають своїх прав, їх не дотримуються й дорослі?

Можливо, правильно зробили США, коли не прийняли Конвенцію, бо чесно признались, що не можуть гарантувати дотримання й виконання всіх прав та обов'язків перед дітьми.

Але надія є, зараз створений проект про утворення такої потрібної всім нам організації, але це лише проект, скільки його будуть узгоджувати та обговорювати ніхто не знає, але все ж таки це вже щось.

Поки що якусь частину обов'язків цієї майбутньої організації виконують інші органи. Це служби у справах неповнолітніх – спеціальні органи, які існують, крім органів опіки та піклування, прокуратури і суду, для захисту справ неповнолітніх в кожному місті чи районі.

Згідно із законом України такі Служби у справах неповнолітніх створюються при місцевих радах народних депутатів. Співробітники цих служб ведуть облік так званих «неблагополучних сімей» і слідкують за розвитком неповнолітніх у цих сім'ях.

Інформацію про дітей з цих сімей служби можуть отримати від шкіл, поліклінік і також самих неповнолітніх, які звертаються до них безпосередньо або використовують телефони довіри. Після знаходження сигналу про порушення батьками (чи особами, які їх замінюють) прав дитини Служба у справах неповнолітніх створює комісію у складі працівника Служби, спеціаліста у справах дитинства, психолога, а іноді і працівника міліції, і відвідує помешкання, де проживає неповнолітній з сім'єю. Члени комісії проводять бесіду з батьками, родичами, сусідами, а також, з дозволу батьків, з самими неповнолітніми.

У разі, якщо конфлікт не вдається ліквідувати за допомогою бесід та інших заходів впливу, служба у справах неповнолітніх має право звернутись до прокуратури чи суду для порушення справи про позбавлення батьківських прав. У виключних випадках, коли існує реальна загроза життю чи здоров'ю дитини, служба у справах неповнолітніх може негайно вилучити дитину з сім'ї до вирішення судом справи про позбавлення батьківських прав. Разом з тим, треба розуміти, що кожен таких випадок є дуже складним для тих, чий судьби він зачіпає, так і для соціальних працівників.

Корисні адреси

Зараз в Україні спостерігається багато випадків дискримінації прав людини і дитини. Але куди звернутися, щоб дістати допомогу? Населення не знає відповіді на це питання. Тому в пригоді можуть стати адреси деяких міжнародних та інших організацій, створених чи акредитованих в Україні, які займаються вивченням та захистом прав людини або сприяють цьому. Ось деякі з них:

Рада Європи (Council of Europe)

BP 431 R6, F-67006, Strasbourg Cedex, France.

Тел.: +33 88 412000

Європейська фундація прав людини (European Human Rights Foundation)

70, Avenue Michelange, B-1040 Brussels, Belgium

Тел.: +32 2 736 8405

Всесвітня асоціація „Школа як знаряддя миру” (The World Association for the School as an instrument of Peace (EIP))

5 rue de Simplon, CH - 1207 Geneva, Switzerland

Тел.: (41 22) 736 44 52

Європейський культурний фонд (European Cultural Foundation)

Jan van Goyenkade 5, 1075 HN Amsterdam, The Netherlands

Тел.: +31 20 676 0222

ЮНІСЕФ - Великобританія; Фонд порятунку дітей (UNICEF - UK; Save The Children Fund).

UNICEF-UK, 55 Lincoln's Field, London WC2A 3NB, UK

Українські організації

Українська асоціація „Міжнародна Амністія”

293720, м. Дрогобич, майдан Ринок, 6, офіс УАМА

Тел: (03244) 3-83-29;

Представництво ООН в Україні

252015, Київ, вул. Січневого Повстання, 6

Тел.: (044) 293-93-63

Міжнародний фонд „Відродження”

254053, Київ - 53, вул. Артема, 46

Тел.: 216-25-96

Всеукраїнський комітет захисту прав людини

Київ, вул. Косіора, 10

Тел: 216-73-10

Міжнародне Товариство з прав людини

Київ, площа Лесі Українки, 1/214

Тел.: 296-82-95

Центр інформації і документації Ради Європи

Київ, вул. Сакса ганського, 41

Тел.: 228-77-79

Українська Правнича Фундація (Український центр з прав людини)

250005, Київ, вул. Червоноармійська, 64

Тел.: 227-3518, 224-35-18

До 18 років -
я дитина

Спрощений варіант Конвенції ООН про права дитини

Стаття 1: Визначення дитини

Дитиною є кожна людська істота до досягнення нею 18-річного віку, якщо за законом, застосованим до такої дитини, вона не досягає повноліття.

Стаття 2: Принцип недискримінації

Кожна дитина повинна бути наділена всіма правами без дискримінації. Всі діти без винятку повинні перебувати під захистом держави. Держава має обов'язок захищати дитину від усіх форм

дискримінації.

Стаття 3: Якнайповніше забезпечення інтересів дитини

У всіх діях щодо дітей першочергова увага повинна приділятися якнайповнішому забезпеченню інтересів дитини.

Стаття 4: Здійснення прав

Обов'язок держави – забезпечити здійснення прав дитини, викладених у Конвенції.

Стаття 5: Права та обов'язки батьків, сім'ї та громади

Держава повинна поважати право батьків та сім'ї на виховання дитини.

Стаття 6: Життя, виживання та розвиток

Дитина має право на життя; обов'язком держави є забезпечити виживання та розвиток дитини.

Стаття 7: Ім'я та громадянство

З моменту народження дитина має право на ім'я та набуття громадянства, а також право знати своїх батьків і право на їхнє піклування.

Стаття 8: Збереження ідентичності

Держава зобов'язана допомогти дитині відновити свою ідентичність, якщо дитина була незаконно її позбавлена.

Стаття 9: Принцип не розлучення з батьками

Дитина має право підтримувати контакти зі своїми батьками у випадку розлучення з ними. Коли таке розлучення спричинене затриманням, ув'язненням чи смертю когось з батьків, держава повинна надати дитині чи батькам інформацію щодо місця перебування відсутнього члена сім'ї.

Стаття 10: Возз'єднання сім'ї

Прохання про виїзд з країни чи від'їзд до неї з метою возз'єднання сім'ї повинні розглядатися гуманним чином. Дитина має право підтримувати регулярні контакти із батьками, якщо ті живуть у різних країнах.

Стаття 11: Незаконні переміщення та повернення дітей

Держава повинна вживати заходів для боротьби з викраденням дітей партнером чи третьою стороною.

Стаття 12: Висловлення поглядів

Дитина має право на вільне висловлення своїх поглядів і на те, що її погляди братимуться до уваги.

Стаття 13: Свобода на самовираження та інформацію

Право шукати, отримувати та передавати інформацію в різних формах, в тому числі, у мистецькій, друкованій чи письмовій формах.

Стаття 14: Свобода думки, совісті та релігії

Держави повинні поважати права та обов'язки батьків спрямовувати розвиток дитини у сфері її думки та релігії відповідно до здібностей дитини, які розвиваються.

Стаття 15: Свобода асоціацій

Дитина має право на свободу асоціацій та мирних зборів

Стаття 16: Особисте життя, честь, гідність

Жодна дитина не може бути об'єктом втручання в здійснення її права на особисте і родинне життя, недоторканість житла, таємницю кореспонденції.

Стаття 17: Доступ до інформації та засобів масової інформації

Дитина повинна мати доступ до інформації з різноманітних джерел, слід заохочувати ЗМІ приділяти особливу увагу меншинам, а також захистові дитини від шкідливих для неї матеріалів.

Стаття 18: Батьківська відповідальність

Обоє батьків несуть відповідальність за виховання дитини. Держава повинна надавати батькам належну допомогу у вихованні дітей.

Стаття 19: Насильство та недбале поводження (з боку сім'ї чи опікунів)

Держава має обов'язок захищати дітей від усіх форм насильства. Сюди входять соціальні програми та інші форми боротьби проти жорстокого поводження з дитиною.

Стаття 20: Догляд за дитиною у разі відсутності батьків

Законодавство повинно гарантувати право дитини на догляд в разі відсутності батьків, причому держава, забезпечуючи таке право, зобов'язана належним чином враховувати етнічне походження, релігію і культурну належність і рідну мову дитини.

Стаття 21: Всиновлення

Держави повинні забезпечити, щоб питанням усиновлення дитини займалися лише компетентні

Я маю право на захист і турботу держави, якщо залишусь один або мені буде дуже погано вдома

органи. Всиновлення в іншій країні може прийматися до розгляду лише тоді, коли неможливо вирішити це питання на національному рівні.

Стаття 22: Діти-біженці

Діти-біженці потребують спеціального захисту. Держави повинні співпрацювати з міжнародними компетентними організаціями в питанні захисту такої дитини та допомагати дітям, що відлучені від своїх родин, віднайти їх.

Стаття 23: Діти-інваліди

Діти-інваліди мають право на особливе піклування та освіту, щоб мати змогу вести в суспільстві гідне і повноцінне життя.

Стаття 24: Охорона здоров'я

Дитина має право на послуги системи охорони здоров'я і на засоби лікування хвороб та відновлення здоров'я, а також на поступову заборону традиційних методів лікування, які негативно впливають на здоров'я дитини.

Стаття 25: Періодичний перегляд опікунства

Дитина, яка віддана під опіку, захист чи лікування, має право на періодичний перегляд якості такого піклування.

Стаття 26: Соціальне забезпечення

Дитина має право на соціальне забезпечення

Стаття 27: Рівень життя

Батьки несуть відповідальність за надання дитині належних умов життя, потрібних для її розвитку, навіть тоді, коли один із батьків живе поза межами країни проживання дитини.

Стаття 28: Освіта

Держава визнає право дитини на безплатну початкову освіту, доступність професійного навчання та дбає про зниження кількості учнів, які залишили школу.

Стаття 29: Мета навчання

Освіта повинна бути спрямована на розвиток дитини та її талантів, підготовку до самостійного життя, виховання поваги до прав людини, а також до культурних та національних цінностей країни, в якій дитина проживає, а також цінностей інших народів.

Стаття 30: Діти національних меншин та корінного населення

Дитина, яка належить до якоїсь національної меншини чи до корінного населення, має право виховуватися у своїй культурі, а також послуговуватися рідною мовою.

Я маю право на освіту

Стаття 31: Відпочинок і дозвілля

Дитина має право брати участь в іграх і розважальних заходах та брати участь у культурному житті, займатися мистецтвом.

Стаття 32: Економічна експлуатація

Дитина має право на захист від експлуатації та шкідливих для її здоров'я видів робіт.

Стаття 33: Наркотичні та психотропні речовини

Держава повинна захищати дитини від незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин і не допускати використання дітей у виробництві таких речовин та торгівлі ними.

Стаття 34: Сексуальна експлуатація

Держава повинна захищати дитину від сексуальної експлуатації, зокрема від проституції та використання дітей у виробництві порнографічної продукції.

Стаття 35: Викрадення, торгівля та контрабанда

Держава зобов'язана не допускати викрадення дітей, торгівлі чи контрабанди ними.

Стаття 36: Інші форми експлуатації

Держави зобов'язані захистити дітей від усіх форм експлуатації.

Стаття 37: Тортури, смертна кара, позбавлення свободи

Держава має обов'язок піклуватися про дітей, що перебувають в ув'язненні.

Стаття 38: Збройні конфлікти

Держава повинна забезпечити, щоб діти до 15 років не брали прямої участі у воєнних діях. Держава не повинна призивати на військову службу дітей до 15 років.

Стаття 39: Всиновлення і реінтеграція

Держава повинна сприяти освіті, фізичному і психологічному відновленню та поверненню до повноцінного соціального життя дітей, які стали жертвами експлуатації, катувань чи збройних конфліктів.

Стаття 40: Підліткова злочинність

Поводження держави з підлітками, які порушили кримінальне законодавство, повинно сприяти відновленню гідності дитини.

Стаття 41: Права дитини і інших документах

Ніщо в цій Конвенції не заперечує ті положення інших документів, які сприяють захистові дітей більшою мірою.

Стаття 42: Інформування про положення Конвенції

Держава зобов'язана ознайомити дорослих та дітей з положеннями цієї Конвенції. статей подаються

Стаття 43-54: Застосування

В цих статтях йде мова про обов'язок Комітету ООН з прав дитини наглядати за втіленням у життя цієї Конвенції.

Я маю право на відпочинок та дозвілля, можу брати участь у розважальних і культурних заходах відповідно до віку

Афоризми та вислови, народні прислів'я про права дитини

Світ не загієш,
Світ не одягнеш,
Світ не нагодуєш,
Але не відпускай голодну дитину,
Не подавши їй шматка.
Не залишай голодну дитину –
Хоч рукою її прикрий,
Не кидай змерзлу дитину, не зігрівши її.

(Грузинська народна пісня)

Хто не поважає молодшого – той і старшого не буде поважати.

(Туркменське народне прислів'я)

Українські народні приказки

Нащо ліпший клад, коли в дітках лад.
Не доспи, не доїш, а дитину потіш.
Умієш дітей родити – умій же їх навчити.
Любо й неньці, як дитина в честі.
Як не навчиш дитину в пелюшках, то й не навчиш і в подушках.
Учи дітей не страшкою, а ласкою.
Ніхто не бачить і не чує, як сирота плаче й горює.
З хати по нитці – сироті свитина.
Сирітська сльоза не капає дарма.
Як батька покинеш, то й сам загинеш.
Потурай малому, то як виросте – буде тебе на старості бити.
Не той батько, що зродив, а той, що до ума довів.
Шануй батька й неньку, буде тобі скрізь гладенько.

Вислови видатних людей про дітей

Майбутнє нації в руках матерів. (О. Бальзак)

Життя коротке, але людина знов і знов переживає його у своїх дітях. (В.Сухомлинський).

Сім'я – це первинне середовище, де дитина повинна вчитися робити добро (В. Сухомлинський)

Ставлення до дітей – міра духовної гідності людини. (Я. Бріль)

Немає на землі більш урочистого, ніж дитяче белькотання. (В. Гюго)

З усіх аморальних стосунків – ставлення до дітей, як до рабів, є найаморальнішим. (Гегель)

Старих шануй як батька, а молодших – як братів своїх. (В. Мономах)

Давайте менше говорити про обов'язки дітей, а більше про їхні права. (Ж.-Ж. Руссо).

Ми не повинні підноситися над дітьми, ми гірші за них. І якщо ми навчаємо їх будь-чому, щоб зробити кращими, то й вони роблять нас кращими, спілкуючись з нами. (Ф. Достоевський)

Багато діточок саме тому потрапляють до державних установ, бо вдома їх б'ють, мучать, морять голодом й принижують. (Д. Варга)

Ласкою завжди досягнеш більшого, ніж грубою силою. (Езоп)

Найгірше, чого може навчитись молодь – це легковажність. Бо остання породжує ті задоволення, з яких виростають вади. (Демокріт)

Дайте дитинству дозріти в дітях. (Д. Дідро)

Тема: **ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

(година спілкування для учнів 9-10 класів)

Мета: закріпити знання учнів про права і свободи людини в Україні; вчити аналізувати життєві ситуації, визначати в них порушення прав людини; розвивати вміння аргументувати значущість конституційних обов'язків громадян, формувати власне ставлення до прав, свобод людини і громадянина та прагнути реалізувати їх у житті; формувати демократичні і гуманні стосунки у колективі.

Обладнання: демонстраційний матеріал: «Наші очікування», плакат «Пам'ятайте!»; роздатковий матеріал: білі паперові голуби, картки з ситуаціями, Конституція.

Епіграф: Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та її гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Ст. 3 Конституції України

I. Організаційна частина

1. Таємничо-чарівна хвилинка.

Учитель. У мене в руках чарівна скринька, у якій найцінніший скарб планети Земля. Хто з вас хоче його побачити, але поки що не розповідати, що він там побачив аж доти, доки всі найцікавіші та найсміливіші не зазирнуть на дно скриньки. (Діти заглядають у скриньку (під фонозапис щебетання птахів) відкривається чарівна скринька, діти посміхаються).

Ви бачили в чарівній скриньці себе. Людина – найцінніший скарб, кожен з вас особистість і сааме такої людини, як ви, більше не буде на цій Землі.

Відомий поет України В. Симоненко, який прожив життя-спалах (28 років) написав про неповторність кожної людини, якій батьки подарували життя.

2. Декламування вірша. **Вірш «Ти знаєш, що ти Людина»***Ти знаєш, що ти Людина?**Ти знаєш про це, чи ні?**Усмішка твоя – єдина,**Мука твоя – єдина.**Очі твої – одні.**Більш тебе не буде,**Завтра на цій землі**Інші ходитимуть люди,**Інші кохатимуть люди, -**Добрі, ласкаві і злі.**Сьогодні усе для тебе*

*Озера, гаї, степи
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба,
Гляди ж не прости.
Бот и на Землі – Людина,
І хочеш того, чи ні –
Усмішка твоя єдина,
Мука твоя – єдина,
Очі твої – одні.*

II. Повідомлення теми заняття

Учитель. Демократичність нашої, як і будь-якої держави, зумовлена, як відомо, забезпеченням, реалізацією та захистом прав і свобод людини. Тому темою нашого години спілкування є права і свободи людини і громадянина в Україні.

Погляньте ще раз уважно на тему, прочитайте епіграф і поміркуйте над тим, що кожен із вас очікує від сьогоднішньої години спілкування? Свої очікування запишіть ось на такому білому голубі, який буде символізувати гуманність. А потім кожен зачитає свої очікування і прикріпить на дошку.

(Учні записують, потім зачитують і прикріплюють паперові голуби на дошку.)

Учитель. Я теж записав своє очікування: «Я очікую вашої активності, вашого вміння висловлювати й аргументувати свою думку. Очікую самооцінки».

Тема вам відома, ви детально вивчали її на уроках правознавства.

III. Вправа «Асоціації»

- З чим асоціюється слово «Право»? (Відповіді учнів)

Отже, права дитини – це певні можливості, які треба вам дітям, для того щоб жити і дорослішати.

- Які бувають права?

Оскільки є 4 групи прав і свобод людини, давайте і ми об'єднаємося в 4 групи, які будуть представляти:

- 1) громадянські права;
- 2) соціально-економічні права;
- 3) політичні права;
- 4) культурні права.

IV. Робота в групах

Методом «мозкового штурму» кожна група охарактеризує свою групу прав і пригадає. На обдумування дається одна хвилинка. Якщо у когось із вас це завдання викликає труднощі, зверніться до Конституції України.

(Можливі відповіді учнів:

I. *Головними правами людини, що забезпечують її життя, цінність її особи, свободу, недоторканність, правовий захист, є громадянські (особисті) права. Ці права не надаються, а лиш охороняються та гарантуються державою. До них належать:*

- 1) право кожного на життя;
- 2) право на повагу до гідності;
- 3) право на свободу та особисту недоторканність;
- 4) право на таємницю листування та телефонних розмов;
- 5) право на невтручання в особисте життя;
- 6) право на свободу пересування;
- 7) право на вільний вибір місця проживання;
- 8) право на свободу думки і слова;
- 9) право на свободу світогляду і віросповідання.

II. До соціально-економічних прав належать:

- 1) право на працю;
- 2) право на відпочинок;
- 3) право на страйк;
- 4) право на соціальний захист;
- 5) право на житло;
- 6) право на достатній життєвий рівень;
- 7) право на охорону здоров'я;
- 8) право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю;
- 9) право на підприємницьку діяльність.

III. Політичні права і свободи громадян визначають можливість брати участь в управлінні державними справами і справами суспільно-політичного життя. До них належать:

- 1) свобода думки і слова;
- 2) свобода зборів, мітингів і демонстрацій;
- 3) право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації;
- 4) виборчі права;
- 5) право звертатися до органів державної влади, направляти індивідуальні або колективні звернення.

IV. До культурних прав належать право на освіту, на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. Кожна людина може написати статтю до газети, намалювати картину, а можливо, хтось стане автором відкриття. У цьому випадку його права як автора захищає держава. Тобто культурні права виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності».

Учитель. Кожна група наполегливо працювала, зуміла охарактеризувати й назвати основні права та свободи людини.

- Як ви гадаєте, коли й як наші пращури дійшли до розуміння того, що права людини слід захищати?

Учень 1. Давним-давно, ще у стародавні часи, у людей виникла необхідність

відстоювати свої права. Спочатку це робили силою. Слабка людина не мала жодних прав, якщо в неї не було сильного покровителя, що бажав би допомогти їй у вирішенні спорів.

Тривалий час діяв неписаний закон «Хто сильний, той і правий». Але коли виникли перші держави, правителі яких прагнули встановити загальний справедливий порядок і норми життя для усіх громадян, у людське суспільство прийшов закон права. Тепер держава ставала на захисті й сильного й слабого. Головним критерієм права стала справедливість, а не сила.

З тих пір минуло чимало століть. Держави створювалися, розросталися, процвітали або гинули. Чому? Як свідчить історія, правителі й уряд не завжди піклувалися про свій народ. Так, оголошуючи сусідній країні війну чи приймаючи яке-небудь політичне рішення, правитель прагнув задовольнити лише свої інтереси й зовсім не замислювався над долею простих людей. Отже, людству потрібно було щось придумати, знайти такого захисника, який міг би примусити державу поступитися своїми інтересами заради інтересів своїх громадян і постійно піклуватися про них.

Учитель. Місію такого захисника взяла на себе міжнародна організація ООН.

Учень 2. 1945 року, після закінчення Другої світової війни – найжахливішої і найжорстокішої війни за всю історію людства – народи багатьох країн вирішили, що задля збереження миру їм слід об'єднатися. Навіщо? Для того, щоб будь-які конфлікти та суперечки між країнами в подальшому вирішувались не воєнним шляхом, а мирним, за столом переговорів. Саме з цією метою 1945 року була створена Організація Об'єднаних Націй (ООН). Одним із її засновників була Україна. А 1948 року держави, що увійшли до ООН, підписали Загальну декларацію прав людини – документ, у якому вони пообіцяли одна одній і своїм народам забезпечити громадянські права й свободи, рівність усіх перед законом, особисту недоторканність, свободу совісті, можливість дотримуватись своєї релігії й багато іншого. Загальна декларація прав людини – важливий і корисний документ. Але в ньому говориться про людей загалом – і жодного слова про дітей. Але ж діти потребують особливої уваги й захисту з боку держави. Саме тому 1989 року ООН прийняла окремий документ під назвою «Конвенція про права дитини». Конвенція — це міжнародна угода. У ній держави беруть зобов'язання дотримуватись прав кожної дитини. І наша держава також підписалася під цим документом, а значить — пообіцяла світові піклуватися про своїх маленьких громадян.

Учитель. Але чи вміємо ми застосувати свої права, відстояти їх, помітити порушення прав і свобод людини?

Завдання: На прикладі героїв відомих вам казок визначити, яке право, визначене Конвенцією про права дитини, було порушено стосовно цього героя.

Ситуація 1 Мачуха з ранку до вечора примушує Попелюшку працювати. Бідній дівчинці заборонено брати участь в іграх та забавках сестер.

Яке право порушено стосовно Попелюшки?

(Право дитини на відпочинок і розваги, право брати участь у розважальних

заходах, що відповідають її віку.)

Ситуація 2 За часи письменника Марка Твена в Америці дружба дітей із різних соціальних пластів не схвалювалась і навіть вважалась іноді порушенням суспільної моралі. Чи має право Том Соєр товаришувати з таким хлопчиком, як Гекльберрі Фін?

(Так, адже Конвенція про права дитини визнає право на свободу асоціацій та свободу мирних зібрань.)

Ситуація 3

Мауглі майже з народження жив у тваринному середовищі. Чи можна вважати, що він має рівні права зі звичайною дитиною?

(Так, Конвенція визначає, що дитиною вважається кожна людська істота, що не досягла вісімнадцяти років.)

Ситуація 4 Мауглі не вміє говорити людською мовою — лише видавати незрозумілі, з точки зору людей, звірячі звуки. Чи мають право люди, що знайшли Мауглі в лісі, замкнути його в клітці та поводитися з ним, як із твариною? Які права хлопчика порушено?

(Ні в якому разі, Мауглі може бути визнаний неповноцінною дитиною, і в цьому випадку згідно з Конвенцією йому мають забезпечити гідні умови зростання і виховання. Крім того, Конвенцією суворо заборонено будь-яке жорстоке поводження з дитиною, що принижує її гідність фізичному й психічному здоров'ю.)

Ситуація 5 Опікун Гаррі Поттера перехоплює і читає листи, що надходять хлопчику зі школи чарівників Хогвартсу. Яке право Гаррі порушено?

(Право на приватне життя, недоторканність житла, й таємницю кореспонденції.)

Ситуація 6

Баба Яга викрадає Івасика Телесика й відносить його за тридев'ять земель у тридесяте царство. Які права дитини порушила злодійка?

(Згідно з Конвенцією дитина має право не розлучатися з батьками всупереч її бажання (окрім випадків, визначених законодавством), крім того, Конвенцією забороняється незаконне переміщення дітей і повернення їх із-за кордону.)

V. Бесіда

Права нерозривно пов'язані з обов'язками. А що таке обов'язок? (Учні підводяться до висновку)

Обов'язок – це те, що повинні робити, щоб бути корисним собі та оточуючим.

VI. Мозковий штурм (Які у вас обов'язки?)

(Запис на ватмані обов'язків)

VII. Інсценізація ситуації

Ситуація 1. «Вдома»

Автор. Тато читає газету і вголос вигукує:

- Ех, знову «динамівці» в нічию зіграли з «Шахтарем».

Автор: Син, ледве пересуваючи ноги, підходить до батька із щоденником:

- Тату, підпиши щоденника.
- Що там знову?
- Зауваження та «2» з української мови.
- Ах ти, негіднику, я ж тебе попереджав. (Дістає пасок)
- Тату, я більше не буду! Я виправлюсь! (Тікає від батька)
- Я зараз тобі дам зауваження! (Доганяє сина)

Запитання.

1. Чиї порушено права?
2. Що не виконав син?

Ситуація 2. « В кабінеті директора»

Директор у кабінеті зайнятий роботою, заходить вчителька з учнем.

Вчителька: Дозвольте, Іване Івановичу! (Вчителька тягне учня за одяг)

Директор: Заходьте. Що трапилось?

Вчителька: Грала в сніжки, іншого місця їм не знайшлося! (Учень стоїть похмурий)

Директор: Маріє Іванівно, що трапилось?

Вчителька: Цей Сидоренко вибив шибку на нашому поверсі.

Директор: Батьків повідомити, хай відшкодують.

Запитання.

1. Хто порушив обов'язок?
2. Чиї порушено права?

VIII. Підсумок заняття

І на завершення повернемося до ваших очікувань. Чи про все ми поговорили? Можливо, у когось не здійснилися очікування... *(Відповіді учнів)*

Від народження ви маєте певні права, які гарантовані і захищаються державою. Їх ви повинні знати і реалізовувати щодня. Але пам'ятайте: ваші права не повинні порушувати права інших. З часом у вас збільшиться обов'язків і відповідальності. Існують закони, які визначають ваші обов'язки. Ви мусите їх знати. Я бажаю вам бути законослухняними громадянами нашої країни, справедливими, гуманними, толерантними, добрими і милосердними.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини за посиланням <http://zakon5.rada.gov.ua/>
2. Конституція України за посиланням <http://zakon5.rada.gov.ua/>
3. <http://www.pozov.com.ua/>
4. <http://ditina.com.ua/>

Синюхинобрідська ЗОШ І-ІІІ ступенів
Первомайської районної ради
Миколаївської області
<http://synbrid-school.edukit.mk.ua>

Відповідальна за випуск: Федоренко О.В.,
заступник директора школи з ВР